

PŘECHODY ZE ŠKOLY DO PRÁCE V INSTITUCIONÁLNÍ PERSPEKTIVĚ: STAV POZNÁNÍ V ČR

TRANSITIONS FROM SCHOOL TO WORK FROM AN INSTITUTIONAL PERSPECTIVE: THE STATE OF KNOWLEDGE IN CZECHIA

Petr Novotný

Ústav pedagogických věd, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Příspěvek analyzuje přechody ze školy do práce v Česku z institucionální perspektivy. Na základě metody narativní přehledové studie ukazuje, jak jsou tranzice podmíněny strukturou vzdělávacích institucí a institucí trhu práce. Příspěvek předkládá pracovní závěr, že český systém lze popsat jako smíšený, nevyužívající potenciál ani koordinovaných, ani liberálních režimů. Dále konstatuje, že Česká republika nepatří ani k jednomu z typů prezentovaných v literatuře, a dovozuje implikace pro sociální politiku.

Klíčová slova: *tranzice ze školy do práce, instituce, struktura, narativní přehledová studie*

Abstract

The paper examines school-to-work transitions in Czechia from an institutional perspective. Drawing on a narrative review methodology, it demonstrates how these transitions are conditioned by the configuration of educational institutions and labour-market structures. It advances a provisional conclusion that the Czech system can be characterised as a hybrid regime that fails to capitalise on the advantages of either coordinated or liberal models. Furthermore, it argues that Czechia does not conform to any of the types presented in the literature and outlines the resulting implications for social policy.

Keywords: *school-to-work transitions, institutions, structure, narrative review*

1 ÚVOD

Přechod ze školy do práce je předmětem akademické, politické i praktické diskuse. V případě Česka se této problematiky dotýká například Strategie 2030+, především důrazem na profesní kompetence a slaďování odborného vzdělávání s požadavky trhu práce; dokument akcentuje rozvoj kompetencí potřebných pro profesní život, což je jeden ze dvou hlavních strategických cílů. Další modernizace odborného vzdělávání by měla zvýšit relevanci školního vzdělávání vůči potřebám trhu práce, a tím podpořit příznivější přechody do zaměstnání. Cílem tohoto příspěvku je na základě analýzy poznání o tranzicích určit strukturální podmíněnost trajektorií přechodu. V širším smyslu je pak záměrem analýzy přispět k poznání toho, nakolik jsou existující politiky v souladu s klíčovými tématy a pozicemi relevantního profesního a akademického diskurzu?

2 TEORIE

Příspěvek vychází z následujících teoretických konceptů reprezentujících institucionální perspektivu při interpretaci přechodů ze školy do práce. (1) Koncept institucionálního zakotvení zdůrazňuje, že přechod ze školy do práce není individuální, meritokratický proces, nýbrž trajektorie strukturovaná institucionálním uspořádáním vzdělávacích a pracovně-tržních systémů. (2) Dalším základním konceptem jsou alokační mechanismy, tj. způsoby, jimiž vzdělávací systémy třídí mladé lidi do pozic na trhu práce. (3) Dalším konceptem jsou režimy přechodu, tj. vzorce, jak institucionální konfigurace (vzdělávací systémy, instituce trhu práce, sociální stát) společně formují trajektorie mladých. (4) Institucionální perspektiva rovněž zdůrazňuje institucionální komplementaritu, tj. že vzdělávací systémy a instituce trhu práce se vzájemně posilují. Toto teoretické rámování nahlíží přechody ze školy do práce jako výsledek provázaných institucionálních uspořádání, nikoli pouze individuálních charakteristik.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Tato studie využívá narativní přehledovou metodologii ke syntéze stávajícího poznání o přechodech ze školy do práce v českém prostředí na pozadí evropského kontextu (v členských i nečlenských státech EU). Design narativního přehledu

(Baumeister & Leary, 1997; Grant & Booth, 2009) byl zvolen proto, že téma je konceptuálně rozrůzněné, překračuje více akademických disciplín (pedagogiku, andragogiku, sociologii, ekonomii práce, veřejnou politiku) a zahrnuje heterogenní soubory důkazů, včetně politických dokumentů, komparativního výzkumu ve vzdělávání, institucionálních analýz a empirických studií. Tento přístup umožňuje integrativní, interpretační syntézu, která sleduje vývoj konceptů a identifikuje opakující se vzorce interpretace. Přehled čerpá z recenzované literatury a relevantních politických zpráv a strategických dokumentů. Vyhledávání probíhá iterativní, reflexivní logikou typickou pro narativní přehledy.

4 VÝSLEDKY / OČEKÁVANÉ VÝSLEDKY

Z komparativní perspektivy opakovaně vyplynulo (Allmendinger, 1989; Kerckhoff, 2001; Ryan, 2001), že v jednotlivých systémech instituce trhu práce interagují se vzdělávacími dráhami a vytvářejí odlišné režimy přechodu; koordinované systémy nabízejí jasnější a předvídatelnější cesty do kvalifikovaného zaměstnání, zatímco volnější systémy generují nejistější a delší přechody. Vzorce trajektorií tranzicí v českém kontextu však zřejmě poukazují na smíšený charakter, který obsahuje prvky koordinovaných systémů vedle prvků systému liberálních. Stěží však lze hovořit o výhodné kombinaci, protože ve výsledku ani odborné vzdělání nevede k silnému párování kvalifikací s povoláními, ale přechody mají otevřenější, až nejistý charakter.

Jako produktivní se v takovém systému jeví především analýza alokačních mechanismů (Shavit & Müller, 1998), která ukazuje, že ani silné odborné dráhy s těsnými institucionálními vazbami s předvídatelnými alokacemi, ani méně předvídatelné tranzice dané konkurenčními náborovými procesy nelze považovat za převládající znaky. Je také zjevné, že jak snahy zakotvit dráhy v pevnějších strukturách (mj. v rozvoji učňovského školství), tak i snahy flexibilizovat systém (např. uznáváním kvalifikací) zatím nemají zásadní efekt.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Institucionální perspektiva představuje jeden z legitimních přístupů k analýze tranzic ze vzdělávání do práce, který akcentuje vzájemné interakce vzdělávacích institucí a trhu práce. Toto teoretické rámování nahlíží přechody ze školy do

práce jako výsledek provázaných institucionálních uspořádání, nikoli pouze individuálních charakteristik. Díky této perspektivě je zjevné, že Česká republika nepatří ani k jednomu z ideálních typů. To znamená, že nedisponuje ani vysoce standardizovaným odborným vzděláváním komplementárním k profesně vymezeným pracovním trhům, ani neakcentuje všeobecné vzdělávání komplementární k flexibilním trhům práce.

6 LITERATURA

- Allmendinger, J. (1989). *Career mobility dynamics: A general comparative analysis of the United States, Norway, and West Germany*. Max-Planck Institut für Bildungsforschung.
- Allmendinger, J. (1989). Educational systems and labor market outcomes. *European Sociological Review*, 5, 231–250.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1997). Writing narrative literature reviews. *Review of General Psychology*, 1(3), 311–320. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.1.3.311>
- Grant, M. J., & Booth, A. (2009). A typology of reviews: An analysis of 14 review types and associated methodologies. *Health Information and Libraries Journal*, 26(2), 91–108. <https://doi.org/10.1111/j.1471-1842.2009.00848.x>
- Kerckhoff, A. C. (2001). Transition from school to work in comparative perspective. In *Handbook of the Sociology of Education* (s. 453–474). Springer.
- Marczuk, A. (2024). Literature review of comparative school to work research: How institutional settings shape individual labour market outcomes. *Journal for Labour Market Research*. <https://doi.org/10.1186/s12651-024-00375-w>
- Ryan, P. (2001). The school to work transition: A cross national perspective. *Journal of Labor Economics*, 39(1), 34–92.
- Shavit, Y., & Müller, W. (Eds.). (1998). *From school to work: A comparative study of educational qualifications and occupational destinations*. Clarendon Press.
- Straková, J., Simonová, J., & Soukup, P. (2024). Příspěvek různých středoškolských programů ke kognitivním a nekognitivním výsledkům vzdělávání. *Sociologický časopis*, 60(4), 381–413. <https://doi.org/10.13060/csr.2023.044>